

Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030

Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31

Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030

Tavoitteena ikävyökykäs Suomi

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-6865-3

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Taitto: AT-Julkaisutoimisto Oy

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	2.10.2020	
Tekijät	Ikäohjelman valmisteluryhmä		
Julkaisun nimi	Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030 Tavoitteena ikäkyvyks Suomi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31		
Diaari/hankenumero		Teema	
ISBN PDF	978-952-00-6865-3	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3		
Sivumäärä	44	Kieli	suomi
Asiasanat	ikäohjelma, vaikuttavuustavoite, ikääntyminen, toimenpiteet		
Tiivistelmä	<p>Ikäohjelman valmistelu sisältyy Marinin hallitusohjelmaan (2020). Tässä raportissa käsitellään tämän hallituskauden ajalla toteutettavia poikkihallinnollisia ikäohjelman toimenpiteitä ja avataan ikääntymiseen liittyviä tekijöitä sekä toimintaympäristön ennakoituja muutoksia. Työtä on valmisteltu ikäohjelman valmisteluryhmässä.</p> <p>Ikäohjelman 2030 keskeisinä vaikuttavuustavoitteina on suunnata ennaltaehkäiseviä ja toimintakykyä parantavia toimia iäkkäälle väestölle ja riskiryhmille, pidentää ikääntyvien työikäisten toimintakykyä ja työuria, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, lisätä ja mahdollistaa vapaaehtoistyötä, varmistaa iäkkäiden palvelujen yhdenvertaisuus, tehokkaampi koordinaatio ja taloudellinen kestävyys, lisätä asumisen ja asuinympäristöjen ikäystävällisyyttä ja nostaa esille suomalaista ikäteknologian kehittämistä ja hyödyntämistä.</p> <p>Toimintasuunnitelmassa on linjattu sekä nykyisen hallituskauden (2020–2023) että alustavasti tulevien hallituskausien (2023–2030) toimenpiteitä suhteessa kuuteen isoon vaikuttavuustavoitteeseen.</p> <p>Nykyisen hallituskauden aikana ikäohjelman tavoitteita toteutetaan myös osana muuta toimintaa mm. tulevaisuuden sote-uudistuksessa. Muu osa suunnitelluista toimenpiteistä kohdentuu vapaaehtoistyön tukemiseen, hyvinvointiteknologian käyttöönoton suunnitteluun, asumisen ja asumisympäristöjen kehittämiseen sekä ikäihmisten palveluiden kehittämiseen sekä henkilöstön hyvinvointiin ja saatavuuteen liittyviin hankkeisiin. Vuosien 2023–2030 ikäohjelman osuus valmistellaan kuluvan hallituskauden loppuun mennessä.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisumyynti.julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	2.10.2020	
Författare	Beredningsgruppen för åldersprogrammet		
Publikationens titel	Nationellt åldersprogram fram till år 2030 För ett ålderskunnigt Finland		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2020:31		
Diarie-/ projektnummer		Tema	
ISBN PDF	978-952-00-6865-3	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3		
Sidantal	44	Språk	finska
Nyckelord	åldersprogram, effektmål, åldrande, åtgärder		
Referat	<p>Beredningen av åldersprogrammet ingår i Marins regeringsprogram (2020). I den här rapporten behandlas de förvaltningsövergripande åtgärder som genomförs under innevarande regeringsperiod och redogörs för olika faktorer som ansluter sig till åldrandet samt de prognostiserade förändringarna i omvärlden. Arbetet har beretts i en särskild beredningsgrupp för åldersprogrammet.</p> <p>De centrala effektmålen för Åldersprogrammet 2030 är att rikta in förebyggande åtgärder och åtgärder som förbättrar funktionsförmågan på den äldre befolkningen och riskgrupperna, förlänga funktionsförmågan och arbetskarriärerna bland äldre i arbetsför ålder i synnerhet inom social- och hälsovården, öka och möjliggöra frivilligarbete, säkerställa likabehandling, effektivare samordning och ekonomisk hållbarhet inom äldreomsorgen, öka äldreanpassningen i boendet och boendemiljöerna och lyfta fram utvecklingen och utnyttjandet av finländsk teknik för äldre.</p> <p>Handlingsplanen drar upp riktlinjer för åtgärderna under innevarande regeringsperiod (2020–2023) och preliminärt också för åtgärderna under kommande regeringsperioder (2023–2030) i förhållande till sex övergripande effektmål.</p> <p>Under innevarande regeringsperiod genomförs arbetet för att nå åldersprogrammets mål också inom ramen för annan verksamhet, bl.a. framtidens vårdreform. De övriga planerade åtgärderna riktar sig på att stödja frivilligarbete, planera införandet av välfärdsteknik, utveckla boende och boendemiljöer och tjänsterna för äldre samt genomföra projekt kring personalens välbefinnande och tjänsternas tillgänglighet inom äldreomsorgen. Beredningen av åtgärder som hänför sig till 2023–2030 slutförs före utgången av innevarande regeringsperiod.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	2 October 2020	
Authors	Preparatory group for the programme on ageing		
Title of publication	National Programme on Ageing 2030 For an age-competent Finland		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2020:31		
Register number		Subject	
ISBN PDF	978-952-00-6865-3	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3		
Pages	44	Language	finnish
Keywords	programme on ageing, impact objective, ageing, measures		
<p>Abstract</p> <p>Preparation of the programme on ageing is included in the Government Programme of Prime Minister Marin's Government (2020). This report discusses the cross-administrative measures of the programme on ageing, which will be implemented during this government term, and describes the factors related to ageing and the anticipated changes in the operating environment. The work has been prepared by the preparatory group for the programme on ageing.</p> <p>The key impact objectives of the programme on ageing 2030 are to direct to older people and risk groups preventive measures that improve functional ability; to extend the functional ability and working careers of older working-age people, especially in social and health care; to increase and enable voluntary work; to ensure the equality, more efficient coordination and economic sustainability of services for older people; to increase the age-friendliness of housing and residential environments; and to highlight the development and utilisation of Finnish technology for ageing.</p> <p>The action plan outlines measures for both the current government term (2020–2023) and, provisionally, future government terms (2023–2030) in relation to six main impact objectives.</p> <p>During the current government term, the objectives of the programme on ageing will also be implemented as part of other measures such as the health and social services reform. The other planned measures will focus on supporting voluntary work, planning the introduction of welfare technology, developing housing and residential environments, developing services for older people, and projects related to the wellbeing and availability of personnel. The part of the ageing programme for the years 2023–2030 will be prepared by the end of the current government term.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Distributed by/ Publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

LUKIJALLE	9
1 Taustaa	11
2 Toimintaympäristö muutoksessa	14
2.1 Väestön ikääntyminen	15
2.2 Ikääntyvän väestön hyvinvointi	17
2.3 Kaupungistuminen	19
2.4 Ilmastonmuutos	19
2.5 Rahoitus ja varautuminen	20
2.6 Teknologinen murros	21
2.7 Osallisuuden muutos	22
2.8 Uudistuvat sote-rakenteet	24
3 Poikkihallinnollinen ikäohjelma 2030 – Ikävyväkäs Suomi	26
3.1 Ikäohjelma 2030 – vaikuttavuustavoitteet.....	28
3.2 Toimenpideohjelma vuosille 2020–2023 sekä alustavat toimenpide- ehdotukset vuosille 2023–2030	29
3.2.1 Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään	29
3.2.2 Ikääntyvien työikäisten toimintakyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet, erityisesti ikäihmisten palveluissa	32
3.2.3 Teknologia, tekoäly ja robotiikka ovat lisänneet hyvinvointia	34
3.2.4 Vapaaehtoistyöllä on vakiintunut asema ikääntyvässä yhteiskunnassa	37
3.2.5 Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä	40
3.2.6 Palvelut toteutetaan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla	42

LUKIJALLE

Suomen väestö ikääntyy kiihtyvällä vauhdilla. Marinin hallitus on ohjelmassaan linjannut, että väestön ikääntymisestä seuraavaan yhteiskunnalliseen muutokseen varautumiseksi laaditaan poikkihallinnollinen ikäohjelma yhteistyössä eri ministeriöiden, kuntien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa. Ikäohjelman laatimiseen tähtävää valmistelua on tehty virkatyönä, mutta laajasti eri sidosryhmiä osallistaen syksystä 2018 lähtien.

Vuosina 2019–2020 toimineen iäkkäiden palvelujen uudistamisen työryhmän yhtenä tehtävänä oli ohjata Ikäohjelman laatimista. Työryhmän ehdotuksesta nimettiin poikkihallinnollinen asiantuntijaryhmä, joka teki käsillä olevan suunnitelman Ikäohjelman sisältöaluekohtaisiksi toimenpideohjelmiksi ja tällä hallituskaudella käynnistettävistä toimenpiteistä sekä ohjelman organisoinnista keväällä 2020.

Ikäohjelman valmisteluryhmä:

Satu Karppanen, Sosiaali- ja terveysministeriö

Raija Hynynen, Ympäristöministeriö

Mikko Martikainen, Työ- ja elinkeinoministeriö

Anne Mårtensson, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Maria Wakeham-Hartonen, Oikeusministeriö

Anna Haverinen, Suomen Kuntaliitto

Anja Noro, Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos

1 Taustaa

Suomalaisen yhteiskunnan ikääntymisessä ei ole kyse vain iäkkäiden määrän kasvusta vaan koko väestön ikärakenteen muutoksesta. Väestön ikääntymisen taustalla vaikuttavat suurten ikäluokkien tulo vanhuusikään sekä syntyvyyden ja kuolevuuden aleneminen. Ennusteiden mukaan iäkkäiden määrä erityisesti vanhimmissa ikäryhmissä kasvaa samalla kun lasten ja työkäisten määrä vähenee. Muutos on seuraavien vuosikymmenten aikana niin merkittävä, että se vaikuttaa koko yhteiskuntaan ja kaikkiin toimijoihin. Siitä aiheutuu hyvinvointiyhteiskunnalle sellaisia haasteita, jotka edellyttävät määrätietoista varautumista ja mukautumista nykyistä iäkkäämmän väestön tarpeisiin.

Hallituksen vuoden 2004 tulevaisuusselonteko¹ käsitteli väestönkehitystä, väestöpolitiikka ja ikääntymiseen varautumista. Selonteossa määriteltiin laaja-alaisen ikääntymispolitiikan tavoitteet. Selonteossa velvoitettiin säännöllisesti, väestönkehitystä koskevien ennusteiden päivittämistä hyödyntäen, tekemään laaja väestön ikääntymiskehitystä, sen seurauksia ja siihen varautumista koskeva arviointi.

Ensimmäinen tällainen laajempi ikääntymisraportti julkaistiin vuonna 2009². Tavoitteena oli päivittää kuvaa väestönkehityksestä sekä muodostaa kokonaisnäkemys ikääntymiskehityksen vaikutuksista, toteutetusta tai päätetystä varautumispolitiikasta sekä uusien politiikkatoimien tarpeesta. Keskeiseksi haasteeksi nähtiin tuolloin se, miten estetään julkisen talouden ajautuminen kiihtyvän velkaantumisen uralle haluttaessa huolehtia ei-työssäkäyvän väestön hyvinvoinnista kohtuullisella verotasolla. Parhaaksi ratkaisuksi haasteeseen arvioitiin julkisen talouden kestävyysvajeen pienentäminen työllisyysasteen nousua, julkisten palvelujen tuotannon tehokkuutta sekä kansalaisten terveyttä ja toimintakykyä edistävillä toimilla. Keskeiset vuoden 2009 ikääntymisraportissa käsitellyt väestön ikääntymiseen liittyvät näkökulmat ovat edelleen ajankohtaisia. Nyt valmistelussa oleva Ikäohjelma 2030 rakentuu soveltuvin osin aiemmin tehdyn työ jatkumona sitä täydentäen.

¹ Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille: valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004.

² Ikääntymisraportti. Kokonaisarvio ikääntymisen vaikutuksista ja varautumisen riittävydestä. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2009.

YK:n yleiskokous päätti kokouksessaan vuonna 1992, että jokaisessa jäsenmaassa tulee asettaa kansallinen toimielin valmistelemaan ikääntymiseen liittyvä strategia- ja toimenpideohjelma. Suomen Vanhuspolitiikkaa vuoteen 2001 - mietinnössä³ on nostettu esiin monia edelleen ajankohtaisia teemoja, kuten huoltosuhteen heikkeneminen suurten ikäluokkien ikääntymisen myötä, kaupungistuminen, muuttuva perhe ja ikääntyvien työntekijöiden työkyky. Vaikka toimenpideohjelma laadittiin vuoteen 2001, on mietinnössä hahmoteltu myös pidemmän aikavälin tulevaisuuskuvaa aina vuoteen 2020.

Kansallisessa ikäohjelmassa vuosille 1998-2002⁴ keskeiset toimenpiteet kohdistuivat työntekijän työkyvyn ja terveyden säilyttämisen sekä työssä jaksamisen alueille. Ohjelman tavoitteena oli kohottaa 55+-vuotiaiden työllisyyttä ja loiventaa suurten ikäluokkien työmarkkinoilta poistumisen aiheuttamaa työvoimavajetta. Ohjelman myötä vanhempien ikäluokkien työllisyysaste kehittyikin Suomessa nopeammin kuin EU-maissa keskimäärin. Yli 55-vuotiaiden työllisyysaste kasvoi myös nopeammin kuin nuorempien ikäryhmien. Suomessa syntyi 300 000 uutta työpaikkaa vuosina 1999–2001 ja näistä työpaikoista peräti kolme neljäsosaa koitui yli 55-vuotiaiden naisten ja miesten hyväksi.

Ikääntyminen on myös kansainvälinen trendi ja sen vuoksi väestön ikääntymiseen liittyvät ilmiöt, kuten muistisairauksien lisääntyminen, ovat nousseen kiinnostuksen kohteeksi myös kansainvälisen toiminnan areenoilla. WHO julkaisi vuonna 2017⁵ maailmanlaajuisen strategian ja toimintaohjelman ikääntymisestä ja terveydestä. Strategiassa on määritelty visio maailmasta, jossa kaikilla on mahdollisuus elää pitkä ja terve elämä. Strategiseksi tavoitteeksi on nimetty sitoutuminen terveeseen (ja hyvinvoivan) ikääntymisen edistämiseen kaikissa maissa, ikäystävällisten ympäristöjen kehittäminen, terveydenhuoltojärjestelmien (ja sosiaalihuoltojärjestelmien) mukauttaminen ikääntyvän väestön tarpeisiin, kestävien ja oikeudenmukaisten järjestelmien kehittäminen iäkkäiden pitkäaikaishoitoon (koti, yhteisöt ja laitokset) sekä terveeseen (ja hyvinvoivan) ikääntymisen mittaamisen, seurannan ja tutkimuksen parantaminen. Strategiaan sisältyy myös Terveen ikääntymisen vuosikymmenen 2020–2030 valmistelu. Valmisteluvaiheessa määritellään vaikutukset, joita tavoittelemme vuoteen 2030 mennessä, kuvataan miltä tilanne parhaassa tapauksessa näyttää sekä globaalisti että kansallisesti ja arvioidaan mitä toimenpiteitä tarvitaan, jotta tavoiteltuihin vaikutuksiin päästään. Oma kansallinen nyt valmisteltu ikäohjelma 2030 soveltuu hyvin osaksi myös tätä kansainvälistä työtä, koska tarpeet ja tavoitteet ovat yhteneviä.

³ Vanhuspolitiikkaa vuoteen 2001: Suomen vanhuspoliittisen tavoite- ja strategiatoimikunnan mietintö. Sosiaali- ja terveysministeriö, Komiteamietintö B:1996:1.

⁴ Kansallinen Ikäohjelma 1998 – 2002. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan toimenpiteet Kansallisen Ikäohjelman (1998 – 2002) toteuttamisessa vuosina 1998 – 1999. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1998:13.

⁵ Global strategy and action plan on ageing and health. Geneva: World Health Organization; 2017.

Väestön ikääntymisestä seuraavat haasteet ovat monimutkaisia ja toisistaan riippuvaisia. Ratkaisuja tarvitaan nopeasti, koska ikääntyminen etenee vauhdilla. Ei ole kuitenkaan yhtä yksittäistä tahoja, jolle tähän ilmiöön liittyvien haasteiden ratkaiseminen kuuluisi. Useat hallinnonalat katsovat asiaa omista näkökulmistaan ilman yhteistä näkemystä, koordinaatiota ja yhteistyötä. Väestön ikääntymiseen liittyviä kysymyksiä ei myöskään ratkaista yhden hallituskauden aikana vaan sen hoitaminen vaatii pitkäjänteistä ja poikkihallinnollista sitoutumista ja kehittämistä. Tämän työn yhtenä tavoitteena on määritellä yhteinen suunta ja keinovalikoima, joiden avulla asioita tarkastellaan yksittäisiä vaalikausia pitemmällä ja ministeriöiden toimialajakoja laajemmalla perspektiivillä. (Mukaiillen Sitran Mikko Kososen HS vieraskynää 29.8.2018)

Sitran megatrendit vuodelle 2020⁶ nostavat väestön ikääntymisen ja monimuotoistumisen yhdeksi keskeiseksi trendiksi. Ikääntymiseen liittyviä megatrendejä ovat myös teknologian sulautuminen kaikkeen, verkostomaisen vallan voimistuminen sekä talousjärjestelmän suunnan etsiminen. Uutena haasteena vuonna 2020 on tullut Covid-19, johon ei megatrendeissä eikä kansallisessa toiminnassa Suomessa ollut varauduttu, mutta joka WHO:n varautumisessa vastaa tautia x⁷. Covid-19 on osoittautunut erityisen vaaralliseksi erityisesti ikääntyneelle väestölle.

Nyt valmistellussa ikäohjelmassa väestön ikääntymisestä seuraaviin haasteisiin liittyvät pitkän aikavälin mitattavat vaikuttavuustavoitteet asetetaan vuoteen 2030. Hallituskausittain laaditaan toimenpideohjelma, jossa määritellään tarvittavat toimenpiteet ja arvioidaan niiden toteutumista suhteessa pitkän aikavälin tavoitteisiin. Tavoitteet asetetaan sellaisiksi, että niiden toteutumista on mahdollista seurata ja arvioida. Toimenpiteiden rinnalla on tärkeää hahmottaa millaisia ovat ne muutoksen mekanismit, joilla järjestelmää sopeutetaan joustavasti ja oikea-aikaisesti muuttuviin olosuhteisiin suhteessa pitkän aikavälin tavoitteisiin.

⁶ Dufva M. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162, Tammikuu 2020.

⁷ "List of Blueprint priority diseases". World Health Organization. 7 February 2018. (Luettu 6.5.2020 2020.)

2 Toimintaympäristö muutoksessa

Alkukesällä 2018 julkaistuissa ministeriöiden tulevaisuuskatsauksissa⁸ on hahmoteltu kunkin hallinnonalan näkökulmasta toimintaympäristön muutosta ja tarvittavia toimia haasteisiin vastaamiseksi. Tulevaisuuskatsauksista on poimittu tähän mukaan niitä tekijöitä, jotka ovat merkittäviä väestön ikääntymiseen varautumisen näkökulmasta.

STM:n tulevaisuuskatsauksen (2018)⁹ mukaan seuraavien hallituskausien aikana Suomen ja suomalaisten paikkaa maailmassa määrittää entistä tiiviimpi globaali keskinäisriippuvuus, jossa suuret maailmanlaajuiset megatrendit vaikuttavat suomalaisten hyvinvointiin, tasa-arvoon ja turvallisuuteen. Teknologian kehitys sekä osaamisen ja työn murrokset muovaavat osaltaan yhteiskuntaa. Ilmastonmuutos, väestönkehitys ja kaupungistuminen pakottavat suuntaamaan voimavaroja uudella tavalla. Maailma 2030-luvulla on sekä verkottunut että pirstaleinen ja yhteiskuntamme on entistä monimuotoisempi.

VM:n tulevaisuuskatsaus (2018)¹⁰ nostaa julkisen hallinnon toimivuuden edellytykseksi julkisen talouden kestävyydelle, yritysten tasapuolisille toimintaedellytyksille sekä asukkaille tarjottavien palvelujen ja etuuksien yhdenvertaiselle saatavuudelle. Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita edellytetään uudistettavaksi siten, että ne voivat tarjota ihmisille nykyistä yhdenvertaisempia palveluja. Eri toimijoiden yhteistyöllä tulisi vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja sekä hillitä kustannusten kasvua tilanteessa, jossa väestön ikääntyminen lisää palvelujen, myös sosiaali- ja terveystalouden, kysyntää. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toteuttaminen ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumisen ja seurannan varmistaminen ovat seuraavan hallituskauden keskeisiä tehtäviä.

Vuoden 2020 Covid-19 pandemian aiheuttamat haasteet voivat tosin myös vähentää globaalia riippuvuutta ja sen lisäksi Covid-19 pandemia osoittaa varautumisen tarpeellisuuden. Covid-19 on osoittautunut erityisen vaaralliseksi iäkkäälle väestölle, jolloin on tarvittu

8 <https://vnk.fi/tulevaisuuskatsaukset>

9 Eheä yhteiskunta ja kestävä hyvinvointi – Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 22/2018.

10 Työ, hyvinvointi ja tulevaisuus – Valtiovarainministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 17/2018.

monenlaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä iäkkään väestön ja erilaisten muiden riskiryhmien suojelemiseksi, erityisesti jo säännöllisten palveluiden piirissä olevien osalta.

2.1 Väestön ikääntyminen

Syntyvyyden lasku heijastuu alueiden tulevaan väestökehitykseen. Tilastokeskuksen¹¹ vuoden 2019 väestöennusteen mukaan Suomessa ei 15 vuoden kuluttua ole enää yhtään maakuntaa, jossa syntyy enemmän ihmisiä kuin kuolee, jos syntyvyys pysyy nyt havaitulla tasolla. Väkiluku lähtee nykyisellä kehityksellä laskuun vuonna 2031 ja vuonna 2050 väkiluku olisi noin 100 000 nykyistä pienempi. Verrattaessa 2019 väestöennustetta vuosina 2015 ja 2018 laadittuihin väestöennusteisiin, koskevat suurimmat erot väkiluvun kehityksen ohella lyhyellä aikavälillä nuorten, ja pidemmällä aikavälillä työikäisen väestön määrän ennustettua kehitystä.

Vuoden 2019 ennusteessa alle 15-vuotiaiden määrä vuonna 2040 olisi 688 000, mikä on 178 000 vähemmän kuin 2015 ennusteessa ja 47 000 vähemmän kuin 2018 ennusteessa. Työikäisen (15–64-vuotiaiden) väestön määrä oli Suomessa suurimmillaan vuonna 2009, jolloin heitä oli maassamme 3,55 miljoonaa henkilöä. Vuosien 2010–2018 välisenä aikana työikäisten määrä on vähentynyt 122 000 henkilöllä. Seuraavan kahden vuosikymmenen vuoden aikana työikäisen väestön ennustetaan vähenevän hitaammin eli 111 000 henkilöllä vuoteen 2040 mennessä.

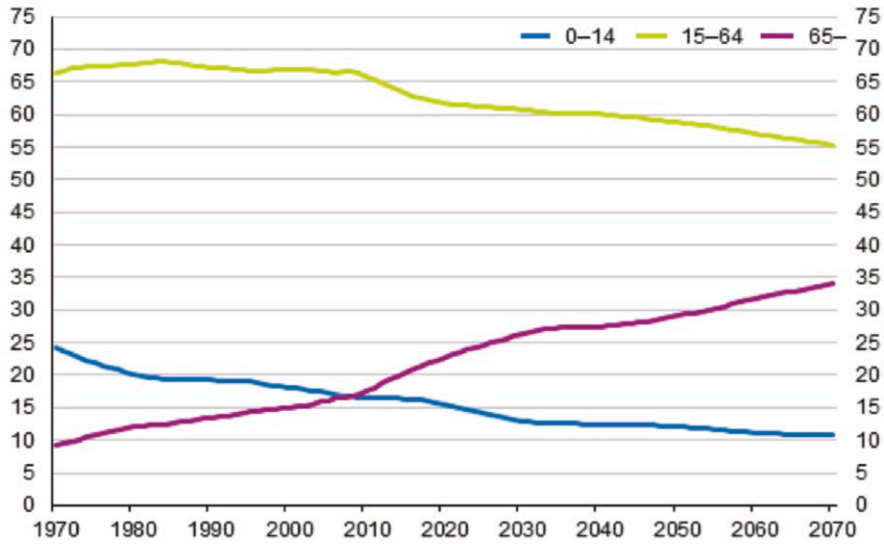
Työikäisen väestön määrän väheneminen kiihtyisi syntyvyyden laskusta johtuen 2040-luvulla. Vuosien 2041–2050 aikana työikäinen väestö vähenisi 132 000 henkilöllä ja 2051–2060 edelleen 163 000 henkilöllä. Vuoden 2060 lopussa työikäisen väestön määrä olisi 3,19 miljoonaa henkilöä, mikä on runsaat 400 000 henkilöä nykyistä vähemmän.

Tilastokeskuksen ennusteessa työikäisten osuus väestöstä oli vuonna 2019 62 prosenttia. Osuuden ennustetaan pienenevän 60 prosenttiin vuoteen 2040 ja 57 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Työikäisen väestön osuus koko väestöstä on 2019 ennusteessa aina vuoteen 2060 asti korkeampi kuin kahdessa aiemmassa ennusteessa, koska matalammasta syntyvyydestä johtuen väkilukukin kääntyy aiemmin laskuun.

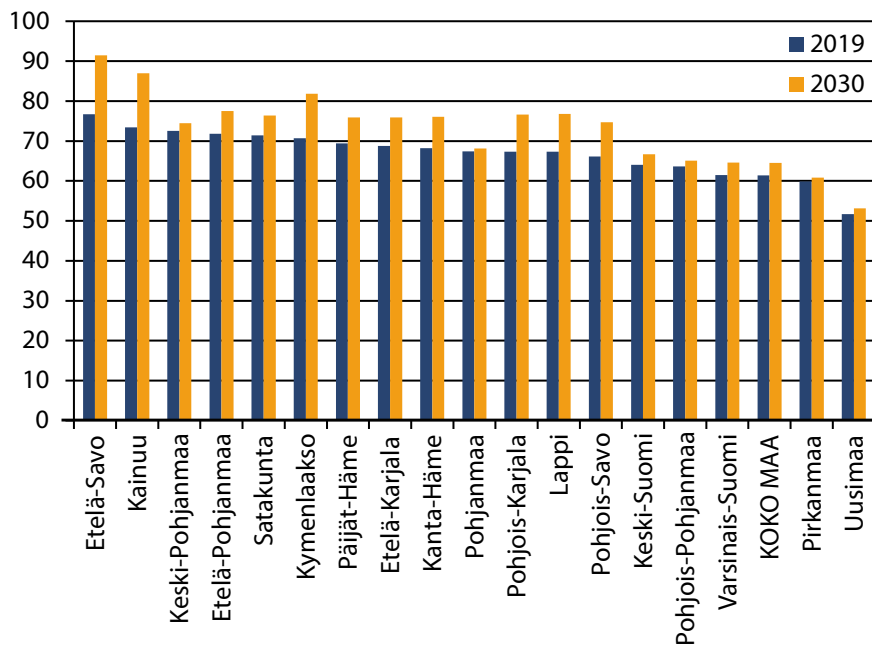
Tilastokeskuksen väestöllinen huoltosuhde (Kuvio 2) kertoo suurista alueellisista eroista. Etelä-Savon tilanne oli huonoin jo vuonna 2019 ja ennuste on edelleen huono vuodelle 2030. Vastaavasti Uudellamaalla tilanne on melko hyvä ja pysyy edelleen melko hyvänä

¹¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5137. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 8.5.2020]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_tie_001_fi.html

vuonna 2030 samoin kuin Pirkanmaalla. Osassa maakuntia ollaan jo ikääntymisen osalta melko huonossa tilanteessa, erityisesti väestömäärältään pienemmissä maakunnissa ja Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla.

Kuvio 1. Ikäryhmien osuus väestöstä 1970–2018 ja ennustettu osuus 2019–2070, prosenttia.

Kuvio 2. Väestöllinen huoltosuhde vuonna 2019 ja ennuste vuoteen 2030 lajiteltuna vuoden 2019 tilanteen perusteella maakunnittain. Lähde: Väestöennuste, Tilastokeskus.

TEM:n¹² mukaan ennusteskenaarioiden perusteella näyttää siltä, että työvoiman kysyntä vuonna 2030 on aiemmin arvioitua 458 000 korkeampi ja avautuvia työpaikkoja poistuma huomioiden olisi noin 283 000. Mukaan lukien tutkintotavoitteisesta koulutuksesta valmistuvat 2030 mennessä aiemman kehityksen perusteella arvioituna olisi tarjontaa 211 000 - 248 000 henkilöä. Tämän hyvin karkean arvion perusteella koulutustuotos riittäisi juuri ja juuri vajeen täyttämiseksi. Arvio perustuu kuitenkin varsin epävarmoin olettamiin bkt:n kasvusta, työn tuottavuuden kasvusta sekä palvelutarpeen myöhentymisestä puolella eliniän kasvusta.

Väestön keski-ikä nousee ja työikäisen väestön vähentyessä maahanmuutolla voitaisiin osittain turvata työvoiman saatavuutta eri toimialoilla. Vuotuisen maahanmuuton tulisi kasvaa 34 000 maahanmuuttajaan, jotta työvoiman tarpeeseen voitaisiin vastata (Elinkeinoelämän valtuuskunnan 2015 tuottama tutkimus). Sisäministeriön tulevaisuuskaatsauksessa¹³ arvioidaan, että maahanmuuton tulisi olla jatkuvaa ja maahanmuuttajien työllistymisen hyvää, jotta huoltosuhteeseen voitaisiin maahanmuuton keinoin vaikuttaa.

2.2 Ikääntyvän väestön hyvinvointi

Vuonna 2019 Suomessa oli 1,2 miljoonaa 65 vuotta täyttänyttä tai vanhempaa kansalaista. Joka viides suomalainen mies ja joka neljäs suomalainen nainen on 65 vuotta täyttänyt tai vanhempi. Jo joka sadas suomalainen on 90 -vuotias tai vanhempi. Ikääntyminen koskettaa laajasti myös kansanterveyttä. Haasteet, joita pitäisi ennaltaehkäistä, ovat mm. liikunnan vähäisyys, ikääntyneiden ravitsemusongelmat kuten yli- ja alipaino ja vajaaravitseminen, päihitteiden käyttö, mielenterveyden ongelmat ja yksinäisyys. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ovat yhdessä toteuttamassa niin kunnat kuin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäjät kuin järjestötkin.

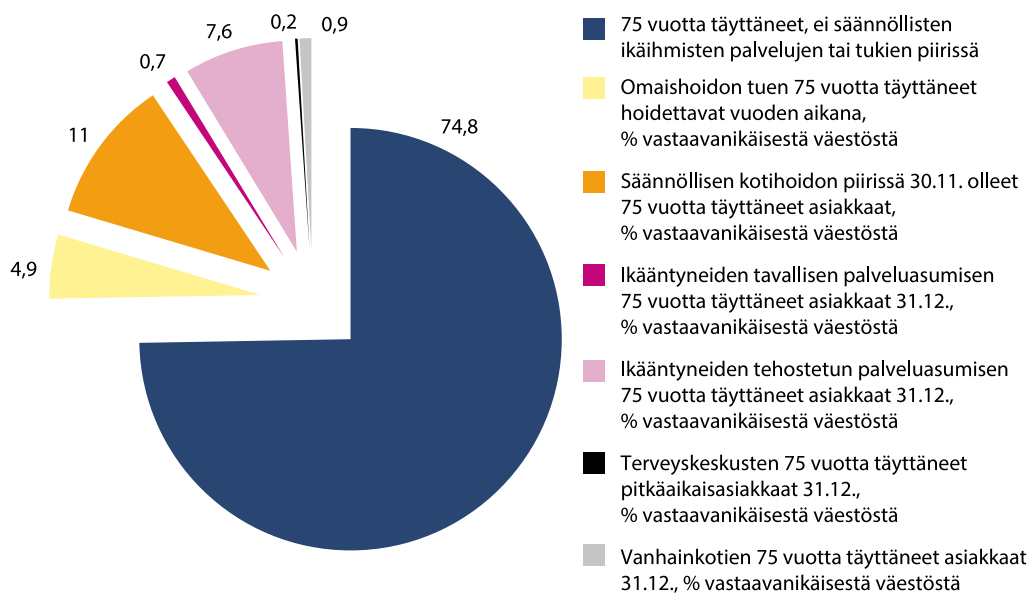
Ikä sinällään ei tuo ihmiselle toimintakyvyn rajoitteita, mutta monet ikääntymisen myötä lisääntyvät sairaudet lisäävät niitä, erityisesti muistisairaudet. Maailmanlaajuisesti muistisairaiden määrä kasvaa voimakkaasti. Vuonna 2015 maailmassa arvioitiin olevan jo noin 50 miljoonaa muistisairasta ja määrän arvioidaan kaksinkertaistuvan joka 20:s vuosi. Suomessa arvioidaan olevan yli 190 000 muistisairasta henkilöä ja on arvioitu, että muistisairauteen sairastuu Suomessa vuosittain noin 14 500 henkilöä. Valtaosa sairastuneista on yli 80-vuotiaita, mutta myös työikäisistä (35–65-vuotiaista) yli 7000 henkilöllä on todettu etenevä

¹² Koponen E-L. Sosiaali- ja terveysalan työvoiman riittävyys nyt ja tulevaisuudessa. TEM raportteja 13/2015.

¹³ Suomesta maailman turvallisin maa – Sisäministeriön tulevaisuuskaatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 12/2018.

muistisairaus. Pitkäaikashoidossa olevista vanhuksista kolme neljästä sairastaa muistisairautta ja vielä useammalla on kognition häiriöitä¹⁴.

Yli 64 vuotiaan väestön määrän kasvu on sekä voimavara että haaste niin koko yhteiskunnalle kuin myös sosiaali- ja terveydenhoidon järjestämiselle ja tuottamiselle. Säännöllisten tukien ja palvelujen tarve alkaa kasvaa enemmän vasta 75 vuoden jälkeen, jolloin vain yksi neljästä on säännöllisten tukien tai palvelujen piirissä ja heistäkin laitoshoidossa vain yksi sadasta ja tehostetussa palveluasumisessa noin 7,5 prosenttia (Kuvio 3). Tulevina vuosina ikääntyneen väestön monimuotoisuus ennestään kasvaa.

Kuvio 3. Niiden 75 vuotta täyttäneiden tai vanhempien osuus, jotka eivät käytä säännöllisiä palveluja sekä palveluiden ja tukien piirissä olevat jaoteltuna palveluittain. (Osa palvelujen käyttäjistä saattaa olla useammassa palvelussa yhtä aikaa).

¹⁴ kts. myös Aivot- ja mieli konsensuslausuma. <https://www.duodecim.fi/wp-content/uploads/sites/9/2020/03/Konsensuslausuma-versio-1.6-3.pdf>

2.3 Kaupungistuminen

Kaupungistuminen ja väestön keskittyminen suurimpiin keskuksiin aiheuttaa osaltaan myös taloudellisen huoltosuhteen heikkenemistä harvaan asutuilla alueilla, mikä vaikeuttaa palvelujen turvaamista ja heikentää alueiden kilpailukykyä. Kaupungeissa ja niiden kehysalueilla arvioidaan asuvan noin 70 prosenttia Suomen väestöstä¹⁵. Erityisesti nuorten ja naisten muutto kasvukeskuksiin työn ja opintojen perässä heikentää huoltosuhdetta ja vääristää joidenkin alueiden väestörakennetta. Toisaalta tutkimustulokset osoittavat, että maaseudun vetovoimaa voidaan lisätä nopeilla tietoliikenneyhteyksillä ja toimivilla palveluilla. Maaseudun asutuksen harventuessa infrastruktuuri, kuten tie-, vesihuolto- ja tietoliikenneverkoston ylläpidon taloudellinen pohja rapistuu, mikä aiheuttaa suuria haasteita maaseudun kehittämiselle.

Ennakoituna kaupungistumisen uhkana on myös se, että tähän saakka suhteellisen eheästi kehittyneiden kaupunkiseutujen sosiaalinen kestävyys heikkenee ja segregatio voimistuu. Kaupunkipolitiikan lähtökohtana on kaupunkien erilaistuvien haasteiden huomioon ottaminen mukaan lukien ikääntymiseen liittyvät haasteet. Erilaiset kaupunkiseudut tarvitsevat omanlaisiaan ratkaisuja, joihin valtion tulee kannustaa ja mahdollistaa ne. Kaupunkien sisäisen eheyden vahvistaminen, segregatian torjunta, eriarvoisuuden kaventaminen ja asuinalueiden vahvistaminen tukevat myös ikääntyvän väestön hyvinvointia ja toimintakykyä ja siten myös kotona asumista. Kuntatasolla väestön vanheneminen voi lisätä mm. sosiaali- ja terveydenhuollon menoja samalla, kun verotulot laskevat työikäisten vähentyessä.

2.4 Ilmastonmuutos

Ilmastonmuutoksen vaikutukset koskevat myös ikääntyneitä ihmisiä ja vaikutuksia on seurattava ja niihin on varauduttava. Pitkittyneet helleaallot voivat olla kohtalokkaita erityisesti yli 75-vuotiaille. Muutaman vuoden takaisen suomalaistutkimuksen mukaan kuuma sää on 2000-luvulla lisännyt kuolleisuutta keskimäärin jopa 21 prosenttia¹⁶. Hellejakso on arvioitu olevan suurempi riski naisille kuin miehille. Elimistön lämmönsäätelykyky laskee vanhenemisen myötä, ja silloin suurenee myös nestevajauksen riski. Kuolleisuusriski on

¹⁵ Kilpailuvalttina puhdas ruoka ja vastuullinen bio- ja kiertotalous – Maa- ja metsätalousministeriön tulevaisuus-katsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 18/2018.

¹⁶ Kollanus V ja Lanki T. 2000-luvun pitkittyneiden helleaallojen kuolleisuusvaikutukset Suomessa. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim 2014;130(10):983-90.

suuri erityisesti ihmisillä, joilla on verenkierto- ja hengityselinsairauksia, mielenterveyden häiriöitä tai hermoston sairauksia. Myös yksin eläminen voi lisätä terveysriskiä¹⁷.

Kun ilmaston muutoksen haitallisten vaikutusten kuten lämpenemisen ja myrskyjen arvioidaan kohdistuvan kipeimmin juuri haavoittuviin ihmisryhmiin, lisääntyy myös sosiaalisen tuen ja avun tarve. Lisäksi kallistuvan energian ja hiilineutraaliin energiaan siirtymisen myötä pienituloisten ja köyhien, jo nyt usein puutteellisesti asuvien, asema heikkenee ilman yhteiskunnan tukea.

Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä joutuu sopeutumaan ilmastonmuutokseen uudenlaisten avuntarvitsijoiden ja avun tarpeen määrän muutosten myötä. Myös Sitran megatrendeistä 2020¹⁸ yksi liittyy ilmastonmuutokseen ja esittää, että ekologisella jälleenrakennuksella on kiire.

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n tavoitteena on kääntää globaali kehitys uralle, jossa ihmisten hyvinvointi ja ihmisoikeudet, talouden vauraus ja yhteiskuntien vakaus turvataan ympäristön kannalta kestävällä. Suomi on osaltaan sitoutunut kestävän kehityksen tavoitteiden edistämiseen tavalla. Arvioiden mukaan Suomen suurimmat haasteet kestävän kehityksen politiikassa liittyvät ilmastonmuutokseen, ympäristön tilaan ja kulutukseen sekä yhteiskunnan eriarvoistumiseen.

Pääministeri Sanna Marinin hallitus on identifioinut ilmastomuutoksen ihmiskunnan suurimmaksi uhkaksi, ja on sitoutunut toimimaan tavalla, jonka seurauksena Suomi on hiilineutraali vuonna 2035 ja hiilinegatiivinen nopeasti sen jälkeen. On tärkeää, että siirtymä tehdään paitsi ekologisesti myös taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävien ratkaisujen kautta. Toimenpiteissä on syytä tunnistaa ja tehdä näkyväksi niiden vaikutukset myös ikääntyvälle väestölle, ja varmistaa, ettei ketään jätetä jälkeen yhteiskunnassa.

2.5 Rahoitus ja varautuminen

Väestörakenteen muutoksen arvioidaan lisäävän eläke-, terveydenhuolto- ja hoivameinoja, joiden rahoittamiseksi nykyinen jo varsin korkea veroaste ei riitä¹⁹. Julkisen talouden tulot eivät myöskään riitä ylläpitämään kaikkia nopeamman kasvun varaan rakennettuja

¹⁷ <https://thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/ilmasto-ja-saa/helle> (luettu 6.5.2020)

¹⁸ Dufva M. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162, Tammikuu 2020.

¹⁹ Työ, hyvinvointi ja tulevaisuus – Valtiovarainministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 17/2018.

julkisen sektorin rakenteita ja tehtäviä. Velkaantuminen jatkuu seuraavalla vuosikymmenellä. Talouskasvun ei nähdä yksin ratkaisevan julkisen talouden rakenteellisia ongelmia, vaan edellyttää toimia myös työllisyysasteen nostamiseksi ja julkisen palvelutuotannon tehostamiseksi. Vaikka eläkejärjestelmän tila oli vuonna 2018 vakaa, niin eläkemaksujen korotuspaineiden arvioidaan nousevan kohtuuttomiksi, jos tuleva kehitys jää alle ennusteiden. Väestöennusteiden mukaan ainoana kasvavana ikäluokkana pysyy yli 75 -vuotiaat. Tämä ikäluokka aiheuttaa jatkossakin suurimmat menopaineet sosiaali- ja terveystaloukselle. Toisaalta eläkeikäinen väestö nousee vahvasti esille vahvana kuluttajana kuten Silver Economy ajattelu korostaa.

Valtiovarainministeriön arvion mukaan kestävän pohjoismaisen hyvinvointivaltion ylläpitämisessä olennaisinta on saavuttaa riittävän korkea työllisyysaste pysyväisluonteisesti n. 80 %:ssa. Työuran loppupäässä keskeistä on todellinen työvoimasta poistumisikä. Tähän vaikuttavat eläkejärjestelmän lisäksi myös työntekijän työkyky sekä työnteon joustot. Työssä jatkamista voidaan edistää tukemalla työkykyä ja terveyttä sekä tarjoamalla joustavia työntekomahdollisuuksia kuten osa-aikatyötä työkyvyn mahdollisesti aletessa ikääntymisen myötä.

Jatkuvan oppimisen uudistuksella (OKM) vastataan tarpeeseen kehittää ja uudistaa osaamista elämän ja työuran eri vaiheissa. Jatkuvan oppimisen uudistus painottuu työikäisten osaamisen kehittämiseen. Erilaiset muunto-, täydennys- ja erikoistumiskoulutukset tukevat osaltaan tarvittavaa osaamista muuttuvassa työelämässä ja mahdollisuutta jatkaa työelämässä pidempään. Eläkejärjestelmän ja muun sosiaaliturvan tulee mahdollistaa joustavan työnteon.

2.6 Teknologinen murros

Työelämässä on käynnissä murros, jossa teknologiset ratkaisut korvaavat erityisesti samantyyppisen toistuvaa suorittavaa työtä²⁰. Tekoälyn, tietotekniikan ja automaation arvioidaan syrjäyttävän ihmistyövoimaa niin teollisessa tuotannossa kuin myös useilla palvelualoilla ja asiantuntijatehtävissä. Ihmistyövoiman tarpeen ennakoitaan kasvavan erityisesti henkilökohtaiseen kontaktiin perustuvissa palveluissa, luovuutta tai kädentaitoja edellyttävissä tehtävissä sekä korkean tason osaamista vaativissa erityistehtävissä.

²⁰ Murroksesta uuteen kasvuun - Työ- ja elinkeinoministeriön tulevaisuusraportti. Valtioneuvoston julkaisusarja 20/2018.

VM:n tulevaisuuskatsauksessa²¹ arvioidaan, että digitalisaatio tulee parantamaan julkisten palvelujen saatavuutta niille ihmisille, jotka kykenevät ja haluavat käyttää internetiä. Näiden ihmisten osalta aika- ja paikkariippumattomat digitaaliset palvelut pienentävät muun muassa maantieteestä tai elämäntilanteesta johtuvaa eriarvoisuutta palvelujen käyttäjinä.

OKM:n²² tulevaisuuskatsauksessa väestön jatkuvan oppimisen ja osaamisen kehittämisen tueksi on tarkoituksena kehittää myös digitaalinen palvelukokonaisuus. Se muodostuu kansalaisen elämänsä eri vaiheissa tarvitsemista jatkuvaa oppimista tukevista palveluista, osaamisen kartoitus- ja tunnistamispalveluista, urasuunnittelu- ja ohjauspalveluista, osaamisen hankkimisen ja kehittämisen palveluista sekä tämän palvelukokonaisuuden yhteen toimivuuden edellyttämistä tukipalveluista.

2.7 Osallisuuden muutos

OM:n tulevaisuuskatsauksessa²³ arvioidaan Suomessa demokatialla olevan vahvat perinteet ja korkea arvostus kansalaisten keskuudessa. Vapaan ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan korostetaan lisäävän sosiaalista pääomaa ja luottamusta sekä auttavan pitämään kaikki mukana yhteiskunnassa. Toimivan demokratian kannalta nähdään tärkeäksi, että järjestö- ja kansalaistoiminta on jatkossakin autonomista ja elinvoimaista eikä sitä nähdä vain palvelutoimintana. Ratkaisuina nähdään osallistumismahdollisuuksien parantaminen, erityisesti vähän osallistuvien keskuudessa. Myös uusien osallistumismahdollisuuksien lisääminen ja yhdenvertainen käyttö paikallisesti ja alueellisesti koetaan tärkeäksi samoin kuin sähköisten osallistumismahdollisuuksien lisääminen. Järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden toimintaedellytyksien tukeminen nähdään tärkeäksi.

Suomalainen demokratia nojaa oikeusvaltioon, jossa perustuslaki antaa vahvan suojan jokaisen yksilön ihmisarvolle ja koskemattomuudelle sekä muille perusoikeuksille. Yksilöiden tulee voida luottaa siihen, että heidän oikeutensa toteutuvat yhdenvertaisesti, ja he voivat olla mukana päättämässä yhteisistä asioista.

On tärkeätä, että kaikki voivat osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Osallistumiselle pitää luoda yhdessä sellaiset tavat, että jokainen löytää itselleen sopivan kanavan vaikuttaa

²¹ Työ, hyvinvointi ja tulevaisuus - Valtiovarainministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 17/2018.

²² Maailman osaavimmaksi kansaksi – Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 21/2018.

²³ Toimiva oikeusvaltio ja vakaa demokratia. Oikeusministeriön tulevaisuuskatsaus. Valtioneuvoston julkaisusarja 14/2018.

esimerkiksi digitaaloista ja -kyvykkyyksistä riippumatta. Erityistä huomiota tulee kiinnittää sellaisiin haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, joilla ei ole vahvoja osallistumismahdollisuuksia, ja joiden ääni jää helposti kuulumattomiin. Julkishallinnossa on tarpeen panostaa asialliseen ja selkeään kielenkäyttöön, kun valmistelusta ja päätöksenteosta viestitään. Lähidemokratialla ja kunnilla on keskeinen rooli demokratian ja osallisuuden juurruttamiseksi paikallistasolla ja arjen osallisuuden vahvistamiseksi.

Julkinen valta voi edistää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia kehittämällä lain-säädäntöä (ml. osallistumisoikeudet), informaatio-ohjauksella ja ohjeistuksella, viestinnällä sekä ohjaamalla resursseja demokratian kehittämiseen ja kansalaisvaikuttamisen edistämiseen

Vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluu erityisesti vastikkeettomuus ja vapaaehtoisuus. Vapaaehtoistyö, jonka edellytyksiä oikeusministeriö kansallisesti valtioneuvostotasolla koordinoi, on tärkeä osallisuutta lisäävä vaihtoehto niin eläkeikäisille henkilöille kuin apua tarvitseville iäkkäillekin. Ikääntyvien yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan hyvien esimerkkien tunnistamista ja yhteen kokoamista. Kunnat ja kansalaisjärjestöt tekevät monenlaista työtä iäkkäiden tueksi ja aktivoimiseksi. Yksinäisyyttä voitaisiin lievittää tunnistamalla yksinäiset iäkkäät henkilöt esim. "etsivällä/löytävällä vanhustyöllä" ja tarjoamalla erilaisia tukiratkaisuja tai esimerkiksi tarjoamalla asiointiapua tai ulkoilukaveria. Erilaiset palvelut, ryhmät ja tuen muodot tulee saada myös kaikkien tietoon ja ulottuville, myös digitaalisesti.

Kaikki ihmiset, myös ikääntyneet, haluavat kokea elämänsä merkitykselliseksi. He sitoutuvat asioihin ja tavoitteisiin, jotka ovat heille tärkeitä ja merkittäviä. Osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus luovat hyvinvointia, avoimuutta ja turvallisuutta. Merkitykselliseksi elämänsä kokeva ihminen tuntee vastuuta myös toisista ja ympäristöstään ja hän arvostaa terveyttään ja huolehtii siitä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi yksi tärkeimmistä edistettävistä asioista on ikääntyneiden osallistumisen lisääminen sekä oman hyvinvointinsa ja terveytensä ylläpitämiseen että palveluidensa kehittämiseen. Nykyiset eläköityvät ikäluokat ovat tottuneita hoitamaan omia asioitaan hyvinkin itsenäisesti. Koska eläkeikäiset eivät ole samankaltainen joukko, heille myös merkitykset ja arvostukset voivat olla hyvinkin erilaisia. Eläkeikäisten joukossa sosio-ekonomiset erot ovat suuria. Merkitystä elämään voi antaa niin aineettomat kuin aineelliset hyödykkeet. Tulevaisuudessa yhä useammin innovaatiot ovat materiaalien ja teknologisten sijaan aineettomia. Myös sosiaaliset ongelmat ovat yhä vahvemmin aineettomia, elämän mielekkyyteen liittyviä haasteita. Tällä hetkellä mittava ikääntyvien aikuisten joukko halutaan ja on tarpeen nähdä voimavarana, joka jatkossa ottaisi

nykyistä enemmän osaa yhteiskunnan toimintaan, käyttäisi aikaansa vapaaehtoistyöhön sekä osallistuisi enemmän omaistensa tukemiseen²⁴.

Terveys ja toimintakykyisyys ovat iäkkäille isoja arvoja kuten myös oikeus toimeentuloon ja omiin päätöksiin. Vuoden 2020 Covid-19 pandemian alkuvaiheen aikana on oikeus elämään katsottu keskeiseksi oikeudeksi, ja sen vuoksi tehtiin rajoitustoimia, joilla on saattanut olla vaikutuksia ikääntyneen väestön hyvinvointiin ja toimintakykyisyyteen. Valtiosihteeri Hetemäen vetämän exit- ja jälleenrakennustyöryhmän raportin mukaan järjestö- ja kansalaistoiminnalla on tärkeä rooli koronaepidemian aikana ja sen jälkihoidossa. Viranomaisten, päättäjien ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välinen hyvä yhteistyö on vahvuus, jota tulee kehittää edelleen sekä varautumisen että resilienssin vahvistamisen näkökulmasta. Toimiva ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta lisää sosiaalista pääomaa ja luottamusta sekä auttaa ottamaan laajasti huomioon eri väestöryhmiä.

2.8 Uudistuvat sote-rakenteet

Väestön ikääntyminen ja taloudellinen kantokyky ovat olleet taustalla jo vuosikausia valmistellun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa (sote-uudistus). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallituskaudella sote-uudistus muodostuu sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen sisällöllisestä uudistamisesta että rakenteellisesta uudistuksesta²⁵. Sote-uudistuksessa koko julkista sosiaali- ja terveydenhuoltoa kehitetään vastaamaan yhteiskunnan muutoksiin. Uudistuksessa siirretään sosiaali- ja terveydenhuollon painopistettä peruspalveluihin ja varhaiseen ongelmien ehkäisyyn. Tavoitteena on myös nopeuttaa hoitoon pääsyä.

Peruspalveluja kehitetään Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus – ohjelmassa²⁶. Ohjelma tähtää sosiaali- ja terveydenhuollon toimintatapojen uudistamiseen ja ihmisten tarpeista lähtevien palvelukokonaisuuksien kehittämiseen. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksessa sosiaalihuolto ja terveydenhuolto ovat toistensa vahvat kumppanit. Sen lisäksi tarvitaan yhteistyötä ja integrointia myös erityistason sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä muiden viranomaistahojen ja hallintokuntien kanssa, kuten KELA:n, sivistystoimen, pelastustoimen ja TE-hallinnon kanssa.

²⁴ Heinonen & al. Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi. Tutu e-julkaisu 4/2012.

²⁵ <https://soteuudistus.fi/tiedotteet-ja-uutiset>

²⁶ <https://soteuudistus.fi/valtiovastuushaut>

Sote-uudistus sisältää palvelujen kehittämisen lisäksi rakenteiden uudistamista. Tulevaisuudessa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisestä vastaavat kuntaa suuremmat itsehallinnolliset alueet. Maakunnat tuottavat palvelut pääosin julkisina palveluina. Yksityiset toimijat ja kolmas sektori täydentävät niitä. Kunnat vastaavat edelleen terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Edellisen hallituskauden aikana erityisesti ikäihmisten kotihoidon kehittämiseen ja kaikenikäisten omaishoidon vahvistamiseen liittyvä kärkihanke kokeiluineen loi uusia ja toimivia malleja maakuntiin²⁷.

---

²⁷ Noro A ja Karppanen S. Ikäihmisten kotihoidon ja kaikenikäisten omaishoidon uudistus 2016–2018 - Tuloksia ja toimintamalleja. Sosiaali- ja terveysministeriö, Raportteja ja muistioita 2019:29.

3 Poikkihallinnollinen ikäohjelma 2030 – Ikäkyvykäs Suomi

Marinin hallitus²⁸ on ohjelmassaan linjannut, että väestön ikääntymisestä seuraavaan yhteiskunnalliseen muutokseen varautumiseksi laaditaan poikkihallinnollinen ikäohjelma yhteistyössä eri ministeriöiden, kuntien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa. Ikäohjelman alustavaa valmisteltua on tehty virkatyönä, mutta laajasti eri sidosryhmiä osallistaen syksystä 2018 lähtien. Työskentely käynnistyi tilannekuvan hahmottamisella. Tilannekuvan pohjalta tehtiin kysely alan keskeisille asiantuntijoille (kts. kuvio 4). Vastauksista hahmoteltiin keskeiset linjaukset, jotka muotoiltiin vaikuttavuustavoitteiksi, joita kohti pyritään vuoteen 2030 mennessä (kts. kuvio 5).

Vuoden 2020 alussa muodostettiin poikkihallinnollinen ikäohjelmaryhmä, johon ovat osallistuneet STM, OKM, OM, TEM, YM, THL ja Kuntaliitto, ja joka on työstänyt toimintasuunnitelmaa ikäohjelmasta virkatyönä hallituskaudelle 2020–2023. Ikäohjelmaryhmässä valmistelua on jatkettu siten, että keskeisille linjauksille ja niiden alatavoitteille esitetään konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ja niiden rahoitusta ikäohjelmasta sekä muita rahoitusmahdollisuuksia. Työtä jatketaan siten, että kuhunkin vaikuttavuustavoitteeseen liittyvistä toimenpiteistä muodostuu koko ohjelmakaudelle ulottuva toimenpidekokonaisuus. Toimenpidekokonaisuuksia myös seurataan tavoitteiden saavuttamista kuvaavien indikaattoreiden avulla. Marinin hallitusohjelmassa ikäohjelman toimeenpanoon on varattu 5M€ / vuosi vuosille 2020, 2021 ja 2022. Vuoden 2020 rahoituksesta osa on kohdennettu suoraan tulevaisuuden sote-keskus hakuihin. Ikäohjelmaryhmä ehdottaa, että tämän hallituskauden päättyessä olisi valmisteltu valtioneuvoston periaatepäätös ikäohjelman tavoitteista ja keinoista aina vuoteen 2030 saakka.

Ikäohjelman toteutuksen seurannasta vastaa ministeritason ryhmä, Sosiaali- ja terveysministeriön asettama ohjausryhmä, jossa on mukana ministeriöiden ylintä johtoa, ja

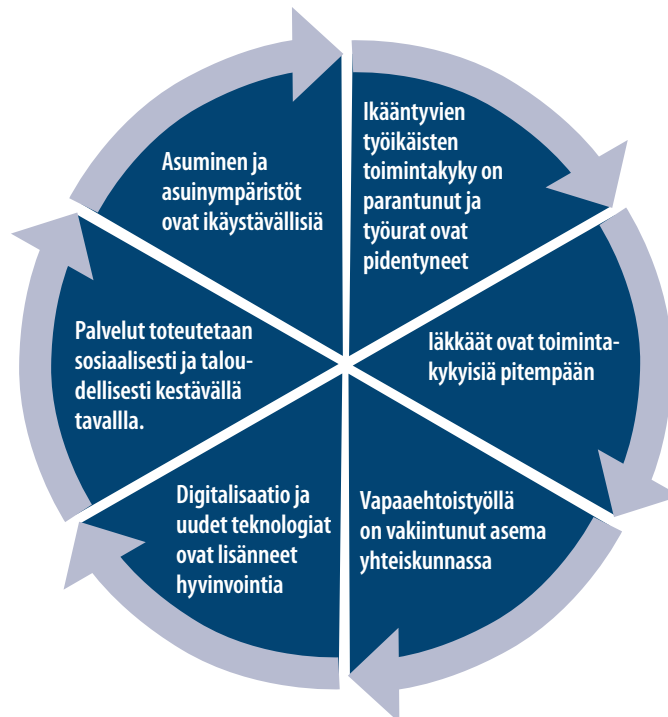
²⁸ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.

toimeenpanoryhmä, johon osallistuu asiantuntijoita ja nykyisen ikäohjelmaryhmän jäseniä. Ikäohjelmalle palkataan sosiaali- ja terveysministeriöön sijoittuva hankepäällikkö ajalle 2020–2023. Lisäksi ikäohjelmaa toteutetaan laajassa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Ikäohjelman 2030 toteutus ja toimenpiteet arvioidaan hallituskausittain.

Kuvio 4. Ikäohjelman linjausten valmistelu

Kuvio 5. Keskeiset linjaukset – vaikuttavuustavoitteet vuoteen 2030

3.1 Ikäohjelma 2030 – vaikuttavuustavoitteet

Pitkän aikavälin toiminnallisena tavoitteena on väestön ikääntymiseen varautuminen laaja-alaisesti ja kestävästi. Ikäohjelma rakentuu kuudesta vaikuttavuustavoitteesta (kts. myös kuvio 5):

- Ikääntyvien työikäisten työkyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet
- Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään
- Vapaaehtoistyöllä on vakiintunut asema ikääntyvässä yhteiskunnassa
- Digitalisaatio ja uudet teknologiat ovat lisänneet hyvinvointia
- Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä
- Palvelut toteutetaan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla

Vaikuttavuustavoitteiden toteutuminen edellyttää sitä, että ennaltaehkäiseviä ja toimintakykyä parantavia toimia on kohdennettu iäkkäälle väestölle ja riskiryhmille ja että on tehty toimia ikääntyvien työikäisten toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja että työuria on pidennetty. Vapaaehtoistyön edistämiseksi tarvitaan toimijoiden yhdessä sopimat koordinaatorakenteet, jotka hyödyttävät sekä vapaaehtoistyötä tekeviä iäkkäitä että yhteiskuntaa. Palvelujen tuottaminen sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla hyötyy I&O-kärkihankkeen²⁹ hyvien käytäntöjen juurruttamisesta ja varmistaa siten osaltaan palvelujärjestelmän yhdenvertaisuutta, tehokkaampaa koordinaatiota ja taloudellista kestävyyttä.

Tavoitteena on lisätä Suomen kansainvälistä näkyvyyttä mm. ikäteknologian kehittämisen ja hyödyntämisen mallimaana ja varmistaa, että kokemuksiamme sekä osaamistamme hyödynnetään laajasti maailmalla. Ikäohjelma 2030 on osa kansainvälistä väestön ikääntymiseen liittyvää kokonaisuutta ja sen valmistelussa tehdään aktiivista yhteistyötä mm. YK/WHO:n terveen ikääntymisen vuosikymmenen (2020–2030) valmistelun kanssa.

²⁹ Ikäihmisten kotihoidon kehittäminen ja kaikenikäisten omaishoidon vahvistaminen 2016–2019, Sipilän hallituksen kärkihankke.

3.2 Toimenpideohjelma vuosille 2020–2023 sekä alustavat toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

Ratkaisumalleja ja rahoitusta niihin on hahmoteltu ikäohjelmaryhmässä. Osa toimenpiteistä on jo aiemmin sijoitettu osaksi tulevaisuuden sote-hanketyötä ja osa toteutetaan osana ikäohjelman hanketyötä.

3.2.1 Iäkkäät ovat toimintakykyisiä pidempään

Tavoitteet 2030

- Iäkkäiden toimintakyky on parantunut siten, että aktiivisten, toimintakykyisten elinvuosien määrä on kasvanut ja keskimääräinen intensiivistä hoitoa ja huolenpitoa edellyttävä aika lyhentynyt
- Uudet innovatiiviset tavat tukevat ja motivoivat iäkästä väestöä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi kuten esimerkiksi ravitsemuksen parantamisessa, liikunnan lisäämisessä, mielenterveyden edistämiseksi ja osallisuuden vahvistamisessa.
- Panostamalla riskiväestöjen varhaiseen tunnistamiseen ja kohdentamalla heille ennaltaehkäiseviä toimia, on vähennetty toimintakyvyn laskua ja sairastavuutta, erityisesti muistisairauksia

Taustaa

Ikääntyessä erilaiset toimintakyvyn rajoitukset lisääntyvät sairauksien myötä. Toimintakyky jaetaan fyysiseen, psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Toimintakyvyn ulottuvuudet kytkeytyvät monin tavoin niin toisiinsa kuin ympäristön tarjoamiin edellytyksiin ja vaatimuksiin sekä yksilön terveyteen ja muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Kognitiivinen toimintakyky alenee erityisesti silloin, kun ihminen sairastuu muistisairauteen. Suomessa on noin 200 000 muistisairautta sairastavaa, ja ikäihmisten määrän lisääntyessä samassa suhteessa lisääntyä myös muistisairauksia sairastavien määrä.

Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen fyysisiä edellytyksiä selviytyä niistä toiminnoista, jotka hänen arjessaan ovat tärkeitä. Fyysinen toimintakyky ilmenee esimerkiksi kykyinä liikkua ja liikuttaa itseään. Myös aistitoiminnot, näkö ja kuulo, usein luetaan kuuluvaksi fyysisen toimintakyvyn alueelle. Fyysiseen toimintakykyyn liittyvät läheisesti myös käsitteet fyysinen kunto, fyysinen suorituskyky ja terveystunto.

Psyykkisessä toimintakyvyssä kyse on ihmisen voimavaroista, joiden avulla hän kykenee selviytymään arjen haasteista ja kriisitilanteista. Psyykinen toimintakyky liittyy elämäntapaan, mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin ja se kattaa tuntemiseen ja ajatteluun liittyviä toimintoja. Psyykkiseen toimintakykyyn kuuluvat myös persoonallisuus ja selviytyminen sosiaalisen ympäristön haasteista. Psyykkisesti toimintakykyinen ihminen tuntee voivansa hyvin, arvostaa itseään ja luottaa kykyynsä selviytyä arjen tilanteista, pystyy tekemään harkittuja päätöksiä ja suhtautuu realistisen luottavaisesti tulevaisuuteen ja ympäröivään maailmaan.

Vaikka kognitiiviset, tiedon käsittelyyn ja ajatteluun liittyvät toiminnot, ovat keskeisiä psyykkisiä toimintoja, kognitiivista toimintakykyä käsitellään tavallisesti itsenäisenä toimintakyvyn osa-alueena, erityisesti silloin kun sillä viitataan kognitiivisiin perustoimintoihin, kuten muistiin ja oppimiseen. Kognitiivinen toimintakyky on tiedonkäsittelyn eri osa-alueiden yhteistoimintaa, joka mahdollistaa ihmisen suoriutumisen arjessa ja sen vaatimuksissa. Kognitiiviset toiminnot ovat tiedon vastaanottoon, käsittelyyn, säilyttämiseen ja käyttöön liittyviä psyykkisiä toimintoja.

Sosiaalinen toimintakyky muodostuu yksilön ja sosiaalisen verkoston, ympäristön, yhteisön tai yhteiskunnan välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa niiden tarjoamien mahdollisuuksien ja rajojen puitteissa. Se ilmenee esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa, rooleista suoriutumisena, sosiaalisena aktiivisuutena ja osallistumisena sekä yhteisyyden ja osallisuuden kokemuksina. (THL).

Palvelujärjestelmän kestävyys edellyttää, että iäkkäät ovat toimintakykyisiä nykyistä pidempään. Terveellisiä elintapoja ja hyvinvointia tukevat toimet edistävät toimintakykyä ja vähentävät sairauksia kuten sydän ja verisuonisairauksia ja ovat myös muistisairauksien ennaltaehkäisyssä keskeisiä.

FINGER-toimintamalli³⁰

THL:ssä toteutettu FINGER-tutkimus osoitti, että kun ikääntyneet muuttavat elintapojaan terveellisemmiksi, heidän muisti- ja ajattelutoimintonsa säilyvät ja riski muistihäiriöihin pienenee. Elintapaneuvonnan kohdistaminen muistisairausten riskissä oleville henkilöille perusterveydenhuollossa onkin tärkeä ikääntyvien toimintakykyä ylläpitävä ja parantava toimenpide.

THL on laatinut tulosten pohjalta toimintamallin, jonka avulla terveydenhuollon toimijat voivat luoda muistisairausten ehkäisyn toimenpiteitä. Malliin kuuluu muistisairausten

³⁰ <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finger-tutkimushanke/finger-toimintamalli>

riskissä olevien tunnistaminen ja muistitoimintojen säilymisen tukeminen monipuolisella elintapaohjelmalla. Toimintamalli sisältää muistisairauden riskitestin.

Muistisairauksien ennaltaehkäisy laskee suoraan sairastuvien määrää ja viivästyttää palvelutarvetta. Tällä perusteella on suositeltavaa ottaa FINGER-toimintamalli käyttöön laajasti Suomessa, koska siinä on sekä kansansairauksien ehkäisyyn että toimintakyvyn, erityisesti kognitiivisen toimintakyvyn, ylläpitämiseen liittyvää systemaattista toimintaa.

Active Ageing Index

Kansalliseen seurantaan on kansainvälisesti kehitetty indikaattori, joka kuvaa hyvinvoinnin ja toimintakyvyn eri ulottuvuuksia eli Active Ageing Index (AAI)³¹, joka on tarkoitettu eri maiden väliseen vertailuun, mutta jota voitaisiin käyttää myös eri alueiden vertailuun.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- Elintapaohjauksen kehittäminen, ml. FINGER –toimintamalli otetaan käyttöön koko maassa osana Tulevaisuuden sote-keskusohjelmaa.
- Kustannukset
  - Elintapaohjauksen, ml. FINGER-toimintamallin käyttöönottoa varten on ikäohjelman rahoituksesta kohdennettu yhteensä 1,9 M€ tulevaisuuden sote-hankkeiden hankehakuihin, jotka toteutetaan vuonna 2020.

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- jatketaan hyvien ja toimivien toimintamallien käyttöä
- hyte-tietopohjan rakentaminen (ml. AAI-indikaattorin käyttöönotto)

Päävastuutaho: STM

³¹ <https://www.unece.org/population/aai.html>

3.2.2 Ikääntyvien työikäisten toimintakyky on parantunut ja työurat ovat pidentyneet, erityisesti ikäihmisten palveluissa

Tavoitteet 2030:

- Ikääntymiseen varautuminen aloitetaan keski-ikässä ja sitä jatketaan eläkkeelle siirryttäessä (sekä omana että yhteiskunnan toimintana)
- On olemassa erilaisia ratkaisuja ja joustoja, joilla varmistetaan entistä pidemmät työurat ja ehkäistään ikäsyrijintää työelämässä
- Ikäihmisten palveluissa työskentelevän henkilöstön osaamista ja jaksamista sekä alan vetovoimaa on parannettu

Ikääntyvien työikäisten toimintakyvyn haasteisiin ja kehittämistarpeisiin vastataan osin sosiaali- ja terveysministeriön työhyvinvointiohjelmassa ja osin ikäohjelmassa toteutettavilla toimilla.

Ikäihmisten palveluissa työskentelevän henkilöstön osaamisen ja jaksamisen lisäämiseksi ja alan vetovoiman parantamiseksi on tarpeen käynnistää sekä tutkimusta että kehittämistoimintaa. Ikäihmisten palveluissa työskentelevän henkilöstön seuranta toteutetaan jo TTL:n Kunta10 sekä MK -hankkeissa, jotka tuottavat tietoa sekä henkilöstön hyvinvoinnista, sairauspoissaoloista että johtamisen oikeudenmukaisuudesta. Näiden tietojen pohjalta on mahdollista käynnistää kehittämishankkeita mm. johtamisen kehittämiseksi sekä itseohjautuvuuden lisäämiseksi. Ikäihmisten palveluissa toimijoina ovat sekä henkilöstö, iäkkäät asiakkaat ja omaiset, joista kaikista on saatavilla tietoa myös THL:n tutkimushankkeista. On siis tarpeen lisätä tutkimusta, jossa nämä kaikki ulottuvuudet ovat tarkastelussa yhtä aikaa mukana. Hankkeen toteutusta valmisteltaessa on tarpeen selvittää aiheen ympärillä jo menossa olevat hankkeet ja pohtia synergiaa hankkeiden välillä.

Jotta henkilöstön sitoutumista ja työn vetovoimaa voidaan lisätä ja kehittää on otettava huomioon myös sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön koulutukseen liittyvät tekijät. OKM:n jatkuvan oppimisen uudistus tukee joustavasti työikäisen henkilöstön osaamisen kehittämistä läpi elämän ja työuran eri vaiheissa, joka mahdollistaa myös työurien pidentymisen. Lisäksi on tarpeen kytkeä mukaan kehittämishankkeisiin alueellisten sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden lisäksi myös vastaavilla alueilla toimivia AMK- ja YAMK-koulutusten toteuttajia, jotta voidaan yhdessä luoda yhteistä tietopohjaa, jota voidaan hyödyntää myös koulutuksessa.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- käynnistetään TTL:n ja THL:n Hyvä Veto -hanke, joka koostuu viidestä työpaketista ja johon kutsutaan mukaan osallistuvien alueiden lisäksi vastaavien alueiden AMK- ja YAMK-koulutuksen toteuttajia
  - TP 1. TTL: Tieto kehittämisen lähtökohtana (käytettävissä olevan tiedon analyysi)
  - TP 2. TTL: Yhteiskehittämisellä uusia ratkaisuja (valmentava johtaminen ja pidemmät työurat)
  - TP 3. TTL: Arviointi mallien kehittämiseksi (kokeilujen ja uusien toimintamallien arviointi yksiköissä ja niiden välillä)
  - TP 4. THL: Henkilöstön hyvinvoinnin lisätutkimus (fysiologiset mittaukset) aikamittaustutkimuksen yhteydessä
  - TP 5. THL ja TTL tutkimuksellinen yhteishanke (tarkastellaan sekä henkilöstöä että asiakkaita koskevaa toimintayksikkötason tietoa uudella tavalla yhdistellen)
- yhteishankkeen kustannukset ovat noin 1,3 M€ ja hanke rahoitetaan kotihoidon kehittämisrahoista (STM)

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- jatketaan laajoja kehittämis- ja tutkimushankkeita, hyvien käytäntöjen toimeenpanoa ja niiden seuranta
- osallistetaan henkilöstöä toiminnan kehittämiseen

Päävastuutaho: STM, OKM

3.2.3 Teknologia, tekoäly ja robotiikka ovat lisänneet hyvinvointia

Tavoitteet 2030

- Itsenäistä suoriutumista tukevat älykkäät teknologiat ovat parantaneet ikäihmisten hyvinvointia
- Yhteiskunta on tukenut ja varmistanut heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien ikääntyneiden yhdenvertaisen mahdollisuuden hyödyntää itsenäistä suoriutumista tukevaa teknologiaa
- Teknologian, tekoälyn ja robotiikan hyödyntäminen ikäihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä hoidon tukena on lisääntynyt
- Tietoperusteisuus ja suurten tietomassojen hyödyntäminen tietojohdattamisessa on parantanut toiminnan kustannusvaikuttavuutta
- Suomi on ikätekniikan kehittämisen ja hyödyntämisen mallimaa ja kokemuksiamme sekä osaamistamme hyödynnetään laajasti maailmalla

Taustaa

Hyvinvointialan robotiikan ja tekoälyn kehittäminen tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia yrityksille. Alan markkinat ovat valtavat ja kasvu on nopeaa. Parhaiden ratkaisujen kehittäminen Suomessa tuottaa myös vientimahdollisuuksia. Viime vuosina ikätekniikan käyttö on lisääntynyt, mutta esimerkiksi palvelurobotiikan ja kotiin asennettavien sensorien hyödyntäminen on vielä vähäistä. Tulevina vuosina ikääntyvä väestö on entistä tottuneempaa käyttämään teknologiaa, mikä mahdollistaa sekä nykyisten että uusien teknologioiden laajamittaisemman käytön. Helppokäyttöinen ja saavutettava teknologia mahdollistaa myös palvelujen skaalautuvuuden. Ikätekniikan hyödyt tulevat esiin, kun se saadaan nivottua osaksi laajempia sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita. Se ei siis ole ainoa ratkaisu ikääntymisen haasteisiin, vaan toimii osana kokonaisuutta.

Teknologiaa voidaan hyödyntää iäkkäiden palveluissa ja ennalta ehkäisevässä toiminnassa monella eri tavoin. Tunnistettuja hyödyntämisalueita ovat muun muassa henkilöstön työajan käytön tehostaminen, tiedonkulun parantaminen sekä logistiset ratkaisut. Etätekniikalla tavoitellaan parannusta terveys- ja hyvinvointipalvelujen saatavuudessa, jotta mahdollisimman monet voivat osallistua toimintaan kustannusten nousematta. Etäohjausta on käytetty onnistuneesti esimerkiksi liikunta-aktiivisuuden edistämiseen. Myös etäkuntoutuksen vaikuttavuudesta on selkeää näyttöä. Tulokset ovat samankaltaisia kasvokkain toteutettavan kuntoutuksen kanssa.

Liikunnallinen etäkuntoutus on osoittautunut kustannusvaikuttavaksi sydänpotilaille. Sekä perinteisellä, että etäkuntoutuksella voidaan saavuttaa kustannusvaikuttavuuden lisäksi myös kustannusten kasvun hidastumista. Tulevaisuudessa yksi mahdollisuus kuntoutuspalvelujen kustannustehokkuuden lisäämiselle on myös robotiikan hyödyntäminen. Esimerkiksi yläraajojen toiminnan tai kävelykyvyn palauttamisen harjoitteluun on kehitetty kuntoutusrobotteja, joiden käyttökokemukset ovat olleet lupaavia. Teknologiaa voidaan hyödyntää myös omahoitopalvelujen toteuttamisessa erilaisilla etämonitorointilaitteilla, lääkeannostelijoilla, automaattisilla muistutuksilla ja sähköisillä neuvonta- ja asiointipalveluilla. Kotihoidon etäkäynnit ovat lisääntymässä erityisesti niille kotihoidon asiakkaille, joiden palvelutarpeeseen niillä voidaan vastata.

STM on käynnistänyt hyvinvoinnin tekoäly ja robotiikka ohjelman, joka kokoaa yhteen ja koordinoi alan kehitystä (Hyteairo). Ohjelman yhtenä osana on valmisteltu Kotien teknologian pilotointi-ympäristöjen perustamista sekä kansallisten toimintamallien laatimista alueelle. Lisäksi ohjelmassa on mm. valmisteltu toimintamallia tekoäly- ja robotisaatiorkaisujen vaikuttavuuden arviointiin sekä suositusten antamiseen.

Hyteairo on hyvinvointialan osa VM:n vetämää kansallista tekoälyn AuroraAI-kehitysohjelmaa sekä TEM:in Suomen tekoälyaika – kokonaisuutta. TEM:in kanssa tehdään yhteistyötä erityisesti Hyteairo ohjelman Liiketoiminta ja vienti osa-alueella. Business Finlandilla on mm. Smart Life – ohjelma, joka tukee yritysten tämän alueen tuotekehitystä ja vientiä. LVM:n kanssa on keskusteltu erityisesti Kotona asumisen tuen liikenne ja logistiikka näkökulmasta. Kaikki em. tahot ovat Hyteairo-ohjelman neuvonantajaryhmän jäseniä.

Hyteairo on tilannut VTT:n KATI-hankkeen (Kotona asumista tukevat teknologia ja toimintamalli), josta on jo raportti julkaistu³². Kotona asumista tukevan teknologian ja toimintamallin kansallista kehystä eli KATI-mallia kehitetään edelleen yhteiskehittämällä sote-toimijoiden, käyttäjien ja muiden sidosryhmien kanssa. Mallin käytännön soveltamista ja toimeenpanoa ja samalla teknologioiden soveltuvuutta ja käyttöä testataan sote-alueittain riittävän laajaa vaikuttavuuden arviointia varten. Sote-alueiden kokeiluhankkeet koordinoitetaan kansallisella tasolla, jotta kokeiluhankkeet tuottavat vertailukelpoista ja toisiaan täydentävää tietoa kokeilujen onnistumisesta ja mallin vaikuttavuudesta. KATI-mallissa olevien toimintojen testaamista piloteissa suunnitellaan KATISHA-hankkeessa, jonka pohjalta avataan pilottihaut alueille.

³² Lähteenmäki J, Niemelä M, Hammar T et al. Kotona asumista tukeva teknologia – kansallinen toimintamalli ja tietojärjestelmät (KATI-malli). VTT TECHNOLOGY 373.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- Toteutetaan jatkohanke KATISHA, jossa suunnitellaan KATI-hankkeen toteuttaminen kansallisesti
  - KATISHA suunnitteluhankeen kustannukset ikäohjelmasta 0,6 M€ vuonna 2020
  - KATI-hankkeen kustannukset ovat 1,2 M€ + valtionavustukset alueellisiin pilotteihin 6 M€ STM:n kotihoidon kehittämismäärärahasta.

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- Jatketaan seuraavalle teknologiselle ja toiminnalliselle tasolle jatkaen KATI, KATISHA ja KATI:n jatkopilottien viitoittamalla tiellä ja edistäen etäpalveluita, ja VALTAVA- ja TOIVO-ohjelmia ja KANTA-integraatiota. Tavoitteina:
  - kotona asumisen tukeminen tiedon hyödyntäminen palvelujärjestelmässä siitä miten iäkäs pärjää kotona
  - robotiikka ja uudet apuvälineet esim. tukirangat (eksoskeleton)
  - keskustelevan tekoälyn esim. Onerva-botti testaaminen ja hyödyntäminen asiakkaan ja hoitajan tiedonvälityksessä
  - asiakas- ja palveluohjaksen kokonaisuus asiakaslähtöisenä digitaalisena prosessina
  - asiakkaiden omahoidon ja itsenäisen toimintakyvyn edistäminen digitaalisesti
  - sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastiedon integraation edelleen edistäminen
  - toiminnanohjausjärjestelmien kehittäminen yhteistyössä hoitajien ja asiakkaiden kanssa ml. oman työn johtaminen, itseohjautuvat tiimit etc.

Päävastuu: STM

3.2.4 Vapaaehtoistyöllä on vakiintunut asema ikääntyvässä yhteiskunnassa

Tavoitteet 2030

- Julkinen sektori tunnistaa ja mahdollistaa vapaaehtoistoiminnan yhteiskuntaa ja vapaaehtoisia hyödyttävällä tavalla.
- Eläkeikäiset osallistuvat yhä enemmän vapaaehtoistyöhön.
- Läheisapuun ja vapaaehtoistyöhön osallistuminen on lisännyt ikääntyvien osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Taustaa

Vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluu erityisesti vastikkeettomuus ja vapaaehtoisuus. Vapaaehtoistoiminta on Suomessa laajaa, ja sen merkitys hyvinvoinnin lähteenä tunnustetaan yleisesti. Tutkijoiden arvioiden mukaan vapaaehtoistyön yhteiskunnallisen merkityksen arvioidaan tulevaisuudessa kasvavan entisestään.

Myös meneillään olevalla Covid-19 – pandemialla on ollut vaikutuksia ikäihmisten tarvitsemaan ja tekemään vapaaehtoistyöhön. Iäkäs väestö on määritelty viruksen kannalta riskiryhmäksi, jota suojataan monenlaisin toimenpitein ja suosituksin. Tämä kuitenkin tarkoittaa sitä, että vapaaehtoistyöllä on vähemmän tekijöitä, ja kaikkia fyysisistä kohtaamista sisältäviä muotoja ei ole voitu toteuttaa. Toisaalta myös nuorempien ikäryhmien auttamishalu ja osallistuminen vapaaehtoistyön tekemiseen on lisääntynyt kriisin myötä. Kriisin jälkihoidon kannalta on tärkeää tukea ikääntyvien vapaaehtoistyön mahdollisuuksia, ja samalla saada nuoremmat ikäryhmät kiinnostumaan vapaaehtoistyön tekemisestä jatkosakin.

Oikeusministeriön johdolla toteutetaan hanke, jonka tavoitteena on selvittää, miten ikäohjelmassa ja kansallisessa demokratiaohjelmassa 2025 kuvatut toimintaympäristön muutokset ja toimenpide-ehdotukset vaikuttavat vapaaehtoistyön tekemiseen ikääntyvässä yhteiskunnassa. Tavoitteena on myös tunnistaa eritaustaisten ikääntyvien moninaisuus ja vapaaehtoistyötä koskevat erityistarpeet. Hankkeella vahvistetaan tietopohjaa vapaaehtoistyön haasteista, ja tehdään ehdotuksia niiden ratkaisemiseksi.

Työssä otetaan huomioon aiemmat kartoitukset vapaaehtoistyön edellytysten kehittämistä.³³

33 Vapaaehtoistoiminnan koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän loppuraportti, Valtiovaivainministeriön raportti 39/2015; Kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoistoiminnan alatyöryhmän loppuraportti (OM, 2018)

Hankkeessa luodaan selkeät visuaaliset ohjeet ja kannustinkampanja vapaaehtoistyön houkuttelevuuden lisäämiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa (mm. ikääntyneiden hyvinvoinnin ja merkityksellisyuden lisääminen). Hankkeella lisätään Suomi.fi – vapaaehtoistyötä koskevien ohjeiden ja aineistojen tunnettuutta ja hyödyntämistä.

Lisäksi hankkeessa pyritään tunnistamaan paremmin johtamisen ja koordinaation merkitys vapaaehtoistyön edistämisessä ja tukea eri toimijoiden yhteistyön parantamista yli sektorirajojen. Tavoitteena on esimerkiksi vahvistaa kuntien ja järjestöjen yhteistyötä sekä mahdollisuuksia koordinoita vapaaehtoistyötä. Tavoitetta toteutetaan jakamalla tietoa hyvistä käytänteistä ja yhteistyömahdollisuuksista, lainsäädäntöön ja toimintamalleihin liittyvällä tiedollisella tuella sekä lisäämällä vuorovaikutusta ja kumppanuutta keskeisten sidosryhmien välillä (muun muassa selvittämällä mahdollisuuksia tehdä aiheen puitteissa yhteistyötä kunnallisten vanhusneuvostojen kanssa).

Hankkeessa kehitetään ratkaisuja ja malleja, joilla lisätään tietoa vapaaehtoistyön merkityksestä ja edistetään sen houkuttelevuutta mm. aktiivisella viestinnällä. Hankkeessa luodaan selkeät visuaaliset ohjeet ja kannustinkampanja vapaaehtoistyön tekemisenlisäämiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa. Hankkeella lisätään Suomi.fi – vapaaehtoistyötä koskevien ohjeiden ja aineistojen tunnettuutta sekä hyödyntämistä.

Hanke valmistellaan ja toteutetaan avoimesti ja vuorovaikutteisesti sidosryhmiä kuullen ja osallistaen. Hanke tekee aktiivista yhteistyötä mm. eduskunnan vapaaehtois-toiminnan yhteistyöverkoston, Suomen Kuntaliiton, kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) sekä kansalaisjärjestöjen kanssa. Hanke linkittyy kansalliseen demokratiaohjelmaan 2025.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- selvitetään vapaaehtoistyön tietopohjaa
  - mitkä ovat vapaaehtoistyöhön liittyvät erityiset esteet ja haasteet ikääntyvässä yhteiskunnassa (ml. toimintaympäristön muutokset, yhdenvertaisuuteen ja kansalaisjärjestöjen resursseihin liittyvät kysymykset)
  - mikä on johtamisen ja koordinaation merkitys vapaaehtoistyön tukemisessa; miten vapaaehtoistyötä voidaan tukea mahdollistamalla eri sektorien ja toimijoiden kestävä yhteistyö
  - mitä ratkaisuja ja hyviä käytänteitä on olemassa vapaaehtoistyön houkuttelevuuden lisäämiseksi

- miten yhteiskunnan varautumisessa kriiseihin voidaan jatkossa tunnistaa kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön edellytykset ja lisäarvo (esimerkiksi mitä voidaan oppia Covid-19 – pandemiasta, mitä tulee huomioida sen jälkihoidossa)
- kehitetään ja otetaan käyttöön ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan ikäihmisiä osallistumaan vapaaehtoistyöhön sekä toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan
- seurataan hallitusohjelmassa linjatun toimenpiteen edistämistä, joka liittyy vapaaehtoistyössä opitun tunnistamiseen ja tunnustamiseen
- lisätään ymmärrystä vapaaehtoistyöstä ja sen merkityksestä toteuttamalla laajamittainen viestintä-, kannustin- ja koulutuskampanja.
- edistetään vapaaehtoistyön kautta eri taustoista tulevien ikääntyvien yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa lähiympäristöön ja palveluihin
- edistetään vapaaehtoistyötä tukevien rakenteiden sekä foorumien luontia eri toimijoiden yhteistyön parantamiseksi yli sektorirajojen ja vahvistetaan tähän liittyvää kuntien ja järjestöjen yhteistyön mahdollisuuksia (mm. yhteistyötä vanhusneuvostojen kanssa).
- kustannukset:
  - koordinaattorin palkkauskustannukset noin 140 000 euroa/ 2 vuotta.
  - viestintä ja sidosryhmäyhteistyö 40 000 euroa.
  - koulutukset, vapaaehtoisten kohtaamisfoorumin perustaminen, yhteistyöfoorumi viranomaisten ja kansalaistoimijoiden tiedonvaihtoon (tilat ja alustat, tarjoilut sekä muut kustannukset) 40 000 euroa.
  - selvitystyöt 80 000 euroa
  - hankkeen kokonaiskustannus on 300 000 euroa, Ikäohjelma rahoituksesta kohdennetaan

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- jatketaan toimenpiteitä, joilla tuetaan vapaaehtoistyötä

Päävastuutaho: OM

3.2.5 Asuminen ja asuinympäristöt ovat ikäystävällisiä

Tavoitteet

- Ikääntyneille soveltuvia esteettömiä ja muunneltavia asuntoja on kehitetty, korjattu ja rakennettu
- Asuinympäristöjen suunnittelussa ja kehittämisessä on huomioitu ikääntyvien ja iäkkäiden tarpeet
- Ihmiset itse ennakoivat ja varautuvat ikääntymisen mukanaan tuomiin asumisen ja siihen liittyviin palvelujen haasteisiin

Taustaa

Marinin hallitus on ohjelmassaan linjannut, että osana hallituskaudella valmistettavaa ikä-ohjelmaa toteutetaan erillinen ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma. Sen tavoitteena on kehittää edelleen ikääntyneiden asumisen hyviä ratkaisuja, kuten yhteisöllistä asumista ja yhteisökotien rakentamista yhdessä kuntien kanssa. Myös esteettömyyttä edistetään hissi- ja esteettömyysavustuksilla. Muistisairaiden erityistarpeet ja ikääntyvän väestön asumisen turvallisuus otetaan huomioon.

Ympäristöministeriön vuosina 2013–2017 koordinoimassa Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelmassa tuettiin monilla toimenpiteillä ikääntyneiden asumisen kehittämistä. Toimenpiteet liittyivät olemassa olevan asuntokannan korjaamiseen, asumisratkaisuihin, asuinalueiden kehittämiseen sekä asumisen palveluihin.

Ikäystävällinen asunto on esteetön ja turvallinen. Muisti- ja ikäystävällinen asuminen ja asuinympäristö mahdollistavat toimimisen, vaikka liikkuminen ja aistien toiminta heikenevät. Ikäystävällisyydellä tuetaan asukkaiden toimintakykyä ja osallisuutta. Siihen liittyvät sekä asunnon ja asuinympäristön fyysiset tekijät, kuten esteettömyys ja palvelujen saavutettavuus, että sosiaaliset tekijät.

Asuntokannan korjaaminen on tärkeä keino asuntokannan muuttamisessa tarpeita vastaavaksi. Tässä valtion korjausavustukset ja korjausneuvonta ovat tärkeitä. Väestöltään vähenivissä kunnissa taajamien ARA-kannan korjaaminen ikääntyneille sopivaksi tukee iäkkäiden asumista.

Monisukupolvinen ja yhteisöllinen asuminen lisää osallisuutta ja turvallisuuden tunnetta. Yhteisöllisyyttä voidaan edistää myös asuinalueella. Ikäystävällisiä asuinympäristöjä

luodaan parantamalla esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä toteuttamalla erilaisia tapaa-
mis- ja toimintapaikkoja.

Kuntien toiminta asuinalueiden kehittämisessä ja ikääntyneiden asumisessa vaihtelee
paljon. Suuret ja pienet kunnat sekä taajamat että haja-asutusalueet ovat hyvin erilaisessa
tilanteessa. Monissa maaseutukunnissa on paljon ikääntyneitä ja on tarvetta tukea heidän
asumistaan eri tavoin. Tulevaisuudessa ikääntynyt väestö asuu yhä enemmän kaupunki-
maisilla alueilla, pääosin tavallisissa asunnoissa.

Ikääntyneiden asumisessa on tärkeää riittävän varhainen ennakointi ja varautuminen tule-
viin asumistarpeisiin. Tämä koskee laajasti eri toimijoita yhteiskunnassa – kansalaisia, kun-
tia, asunto-osakeyhtiöitä, kiinteistö- ja rakennusalan toimijoita.

Ympäristöministeriö hyväksyi ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelman maa-
lis-kuussa 2020.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- toteutetaan ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma, ml. kehittä-
misrahoitus kunnille / Valtionavustushaku kesäkuu-elokuu 2020
- kustannukset
  - ikäohjelman rahoituksesta kohdennetaan 0,5M€
  - läkkäiden asumisen toimenpideohjelma/HO rahoitusta
0,45 M€/vuosi

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- toteutetaan asuntopoliittisen kehittämisohjelman mukaisia toimen-
piteitä ikääntyneiden asuinolojen kehittämiseksi

Päävastuutaho: YM

3.2.6 Palvelut toteutetaan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla

Tavoitteet 2030

- läkkäiden palveluja uudistamalla varmistetaan iäkkäille heidän tarvitsemansa hyvinvointia ja terveyttä edistävä laadukas hoito ja huolenpito
- Asiakas- ja palveluohjaus on varmistanut palveluintegraation ja kustannusvaikuttavien palvelujen järjestämisen
- Kotiin annettavissa palveluissa on käytössä akuuttihoidon, kuntoutuksen ja omaishoidon toimintamallit, palveluita ympärivuorokauden ja toiminnanohjausjärjestelmät, jotka tukevat henkilöstön joustavaa kohdentamista asiakkaiden palvelutarpeen mukaan
- Turvallinen kotona asuminen on lisääntynyt eri toimialojen yhteistyönä (mm. liikunta, liikenne, koulutus, kulttuuri, ruokapalvelut)

lääkkäiden laatusuosituksessa (2017, 2020) on suositeltu asiakas- ja palveluohjauksen järjestämistä maakunnallisina kokonaisuuksina, joissa tulisi olla myös mahdollisuus sähköiseen asiointiin. läkkäiden ja omaishoidon kärkihankkeessa luotiin rakenteita toimivalle asiakas- ja palveluohjaukselle, jolla varmistetaan, että asiakas saa juuri sellaisen palvelukokouksisuuden, joka parhaiten vastaa hänen tarpeisiinsa. Asiakas- ja palveluohjauksella vastataan myös eritasoisin neuvonnan ja ohjauksen tarpeisiin. Kun tarpeet ovat vielä vähäisiä, iäkkäitä ohjataan kuntien ja kolmannen sektorin järjestämään toimintaan ja palveluihin, kuten esimerkiksi kulttuuri- ja liikuntaharrastuksiin sekä yhteisölliseen ruokailuun. Tarpeiden lisääntyessä asiakasta autetaan valitsemaan palvelutarjonnasta hänelle soveltuvat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Kärkihankkeen osahankkeissa kokeiltiin ja otettiin käyttöön erilaisia asiakas- ja palveluohjauksen sähköisiä palveluja, kuten itsearviointilomakkeet, palveluvalikot ja sähköinen asiointi. Hyviä malleja levitetään jatkossa käytäntöön kansallisesti.

Kotihoito on ollut yksi keskeisistä iäkkäiden palvelujen kehittämiskohteista. Kansallisena linjauksena on, että iäkkäällä on oikeus asua omassa kodissaan myös sairaana ja toimintakykyrajoitteisena niin kauan kuin se on turvallista ja vastaa hänen tarpeitaan. Kotona asumisen tukena on se, että palvelua on tarjolla ympärivuorokauden kaikkina viikon päivinä, toimintamallit ovat toimintakykyä ylläpitäviä ja kuntouttavia ja toiminnassa on varauduttu akuuttitilanteisiin. Kotona asumista voidaan tukea teknologisilla ratkaisuilla, kuten älykällä palovaroitimilla, palo- ja liesivahdeilla, turvapuhelimilla ja henkilöpaikantimilla. Sensortechnologia ja erilaiset kotiin asennettavat huomaamattomat järjestelmät voidaan käyttää, vaikka niiden leviäminen käytäntöön on vasta alkumetreillä. On hyvä kuitenkin

muistaa, että teknologian käyttö edellyttää aina asiakkaan halua ja hyväksyntää sekä tietoturvan vahvistamista.

Palvelujen osittainen korvaaminen tai täydentäminen sähköisillä vaihtoehdoilla mahdollistaa peruspalvelujen turvaamisen niitä tarvitseville. Se edellyttää kuitenkin koulutusta sekä iäkkäille ja omaisille että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnalle. On myös ehkäistävä digitaalista syrjäytymistä ja huolehdittava heikommassa asemassa olevien mahdollisuudesta saada tarvitsemansa hyvinvointipalvelut. Etäkäynnit ja etäteknologia ovat etenkin Covid-19 ajalla lisääntyneet huomattavasti.

1. Toimenpiteet vuosille 2020–2023

- Asiakas- ja palveluohjauksen edelleen kehittäminen osana Tulevaisuuden sote-keskus hanketta
- Kotihoidon kehittämisohjelma toteutetaan osana Tulevaisuuden sote-keskushanketta:
  - Valtaosa iäkkäistä asuu omassa kodissaan ja kotiin tuotavia tai kotoa käsin saavutettavia palveluja on edelleen tarpeen kehittää.
  - Kotihoidon uudistamista jatketaan kotihoidon kehittämissankkeella, jossa otetaan kansallisesti käyttöön akuuttihoiton, kuntoutuksen ja omaishoidon toimintamallit, palvelujen ympärivuorokautista saatavuutta parannetaan ja toiminnanohjausta kehittämällä parannetaan henkilöstön joustavaa kohdentamista asiakkaiden palvelutarpeen mukaan.
  - Turvallista kotona asumista tuetaan eri toimialojen yhteistyönä (mm. liikunta-, liikenne-, koulutus-, kulttuuri- ja ruokapalvelut).
- Omaishoidon kehittäminen toteutetaan osana Tulevaisuuden sote-keskusohjelmaa:
  - Toteutetaan omaishoitoperheiden palvelujen kehittämistoimia mm. omaishoitajien vapaiden sijaistusvaihtoehtojen kehittämistä hyödyntäen jo kehitettyjä toimintamalleja.
- välimuotoinen asuminen: innovatiiviset palvelujen ja tuen tuottamistavat ja yhteistyö valvontaviranomaisten kanssa
- omavalvonnan kehittäminen palvelun laadun varmistajana

Kustannukset:

- Kotihoidon kehittämissohjelman rahoitus, Tulevaisuuden sote-hankkeessa varattu 6 M€
- Omaishoidon kehittäminen, Tulevaisuuden sote-hankkeessa varattu rahoitus 21M€
- Ikäohjelmasta varaus 1,9M€:
  - Välimuotoiseen asumiseen liittyvien palveluiden kehittämiseen liittyvät hankkeet
  - Omavalvonnan kehittämiseen liittyvät hankkeet
  - Varahenkilöstön kehittämiseen liittyvät hankkeet

2. Toimenpide-ehdotukset vuosille 2023–2030

- keskitetty asiakas- ja palveluohjaus ja sen eteenpäin vieminen
- asiakkaiden oman näkemyksen hyödyntäminen
- palvelukokonaisuuksien seuranta
- etäpalvelut erityisesti etäkäynnit ja etäkuntoutus
- kansallisen tiedon hyödyntäminen tietojohdamisessa

Päävastuutaho: STM

Internet: stm.fi/julkaisut

JULKAISUJEN MYYNTI:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN PDF 1797-9854
ISBN PDF 978-952-00-6865-3